

نقش الگوگیری و هم‌نشینی در کجروی از دیدگاه اسلام و جرم‌شناسی

محمد صادق حسینی

استاد و عضو هیئت علمی دانشگاه رابعه بلخی کابل، دانشجوی دکتری رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه المصطفی قم

شماره ۰۹۳۶۵۸۴۱۲۹۶

ایمیل: shussaini83@yahoo.com

چکیده

تأثیرپذیری و الگوگیری انسان از دیگران و هم‌نشینی یک امر مسلم و پذیرفته فطری و علمی است، که ممکن است این تأثیرپذیری و الگوگیری از هم‌نشینی در درست‌کاری و یا تبه‌کاری انجام گیرد، در این تحقیق با استفاده از روش تحلیلی و توصیفی نقش الگوپذیری و معاشرت‌های دوامدار با گروه‌های کجرو در ارتکاب جرم با شیوه کتابخانه‌ای مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند، براساس تحقیقات انجام شده، هر کدام از گروه‌های هم‌نشینی همانند خانواده، دوستان، همسالان و آموزگاران نقش موثر را در درست‌کاری و تبه‌کاری انسان داشته‌اند، یافته‌های جرم‌شناسی و آموزه‌های دینی، به دلیل موثر بودن هم‌نشینی و ویژگی الگوپذیری؛ انسان را از معاشرت و هم‌نشینی با کجروان و تبه‌کاران ممنوع اعلام نمودند، گویا از دیدگاه اسلام و جرم‌شناسی میان این دو مولفه (الگوپذیری - هم‌نشینی) رابطه‌ی علی و معلولی است، یعنی هم‌نشینی دوامدار علت الگوپذیری می‌گردد، پس نباید انسان با کجروان در ارتباط دوامدار باشد.

کلیده واژه‌ها: الگوپذیری، هم‌نشینی، کجروی، اسلام، جرم‌شناسی.

مقدمه

انسان موجود تربیت پذیر است، تجربه تاریخی بشر این ویژگی تربیت پذیری انسان را ثابت کرده، یعنی هم در سیر صعودی و نیکوکاری هم در سیر نزولی، و تبهکاری نقش اثر پذیری از دیگران برای انسان یک امر مسلم و اجتناب ناپذیر است. یکی از ویژگی های زندگانی بشری و انسانی الگوگیری و تقلید از دیگران است، چنانچه ویژگی الگوگیری هم در آموزه های دینی و هم در نظریات جرم شناختی مطرح شده اند.

در این پژوهش در ابتداء مبانی نظریه الگوگیری و تأثیر هم‌نشینی از دیدگاه آموزه های دینی و نظریات جرم شناختی بیان می گردد، بعد نقش آن در ارتکاب جرم مورد واکاوی قرار گرفته است.

سوال تحقیق: براساس آموزه های اسلام و جرم شناسی هم نشینی باکجروان و مجرمان چه تأثیر بر انسان دارد؟

فرضیه تحقیق: احتمالاً آموزه های دین اسلام و یافته های جرم شناختی هم‌نشینی با کجروان را در ارتکاب جرم موثر میدانند.

مبانی نظری الگوگیری و تأثیر هم‌نشینی در ارتکاب جرم از دیدگاه اسلام و جرم شناسی

براساس آموزه های قرآنی در عرصه تربیت و اصلاح انسان، سخن از تأسی، الگوپذیری و پیروی کردن از اسوه حسنه، (احزاب: ۲۱) مقتدا، (انعام: ۹۰) متبوع (مریم: ۴۳) و مقلد^۴ به میان آمده است. این واژه های قرآنی بیانگر این مطلب است، که انسان از ویژگی تأسی کردن، اقتدا نمودن، پیروی و تقلید کردن برخوردار است، یعنی تقلید کردن برای انسان یک امر فطری و درونی است، زیرا الزام کردن به این ملزومات قرآنی (اسوه حسنه)، لوازم مانند الگوپذیری و پیروی را برای انسان ثابت می نماید. البته قرآن الگوی مثبت و منفی را معرفی نموده است. (مصباح، ۱۳۹۱: ۳۲). تقلید و الگوپذیری نیز باتوجه به انگیزه و قلمرو به حوزه‌ها و عرصه‌های مختلف قابل طرح است، از جهت انگیزه تقلید به امور و جنبه‌های مثبت (پیشرفت، تکامل) و منفی (عقب ماندگی، تبهکاری) قابل تقسیم است. از جهت ساحت و قلمرو تقلید ممکن است به حوزه هست‌ها و نیست‌های اعتقادی و یا بایدها و نبایدهای ارزشی و ایدئولوژی انجام گیرد. تقلید گاهی منطقی و تابع عقل است، مثل پیروی از دستورات متخصصین و تقلید جاهل از عالم، این نوع از تقلید متأثر از نیروی تفکر و تعقل در امور مثبت بوده، موجب تکامل و اصلاح انسان می شود.

ولی گاهی انگیزه تقلید در امور منفی برگرفت از احساسات و تمایلات نفسانی است، این نوع از تقلید باعث انحطاط و سقوط انسان می شود، انسان معمولاً در اوایل زندگانی خود، بدلیل عدم رشد فکری متأثر از تقلید، تابع احساسات و عواطف است، از این رو باید نسبت به کودکان و نوجوانان توجه لازم صورت گیرد، زیرا این قشر از جامعه بیشتر در معرض خطر قرار دارند، باید در محیط خانواده، مکتب، و مراکز آموزشی مراقب بود، یعنی اولین الگوی برای کودک پدر و مادر است، فرزند به صورت ناخود آگاه رفتارهای پدر و مادر را تقلید می کنند، (فروید، بی تا: ۹۹). پس پدر و مادر نباید رفتارهای نامناسب در منظر کودکان مرتکب شود، همچنین باید متوجه بود، چه کسانی را برای کودک و نوجوانان خویش به عنوان الگو انتخاب می کنند، آنچه به عنوان الگو و عامل تأثیرگذار در این دوران کودکی و نوجوانی مطرح است عبارت از پدر و مادر، دوستان و هم نشینان، مکتب، استاد هم صنفان؛ رسانه های تصویری، صوتی و صفحات فضای مجازی است.

۱. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ. (الأحزاب: ۲۱)

۲. أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقَدَّهُ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (الانعام: ۹۰)

۳. يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا (مریم: ۴۳)

۴. «أَنَّ لِلْعَوَامِ أَنْ يَقْلُدُوا مِنْ كَانَ تَارِكًا لِهَوَاهُ مَطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ».

چنانچه گابریل تارد (۱۹۰۵-۱۸۴۳) روان‌شناس معروف، قاضی فرانسوی می گوید: «رفتار و اعمال هر فرد در اجتماع، ناشی از تقلید است، افراد با تقلید از عادات و رفتار دیگران روابط اجتماعی خود را برقرار می نمایند» (دانش، ۱۳۸۸: ۲۳۱) اگر تقلید از زندگی انسان حذف شود، شیرازه زندگی اجتماعی می گسلند، البته تقلید و الگوگیری مثبت و منفی دارد، با یکی شیرازه زندگی اجتماعی سیر صعودی دارد، با دیگری تبهکاری و فروپاشی زندگی اجتماعی رقم می خورد. بر اساس نظریه تقلید گابریل تارد، و نظریه هم‌نشینی ساترلند نقش تقلید و الگوگیری از رفتار و گفتار دیگران و هم‌نشینی در تمام عرصه‌ها است، تارد نقش تقلید و ساترلند نقش هم‌نشینی را در علل و عوامل ارتکاب جرم، بیان کرده اند، می‌گوید تقلید و الگوی برداری علت واقعی و اساسی وقوع جرائم اجتماعی است، یعنی انسان‌ها به اثر تقلید از آدم‌های مجرم مرتکب جرائم می‌شود، خود را می‌خواهد همانند آن‌ها بسازد (آذربان قهفرخی، ۱۳۹۵: ۵) با توجه به ویژگی الگوپذیری و نقش موثر هم‌نشینی با جبروان در مراحل ابتدائی زندگانی انسان، موارد همانند نقش خانواده، دوستان و هم‌نشینی در انحراف و کجروی مورد واکاوی و بررسی قرار گرفته است.

الف) خانواده

نقش خانواده، یعنی پدر و مادر در ارتکاب جرم و پیشگیری از آن، برای افراد بویژه کودکان یک امر حتمی و قطعی است، زیرا شرایط حساس دوران کودکی و دوران قبل از تولد آن‌چنان در شخصیت‌سازی کودک مهم و اساسی است که رفتار والدین نه تنها در بزهکاری و عدم بزهکاری کودک تأثیرگذارند بلکه مسلمانی، مسیحی، یهودی و مجوسی کردن کودک به دست والدین رقم می‌خورد (ابن ابوجمهور، ج ۱، ۱۴۰۵ق: ۳۵). دانشمندان علم اخلاق و روان‌شناسی معتقدند که کودک در بدوی تولد ضمیر نابخردش عاری از هرگونه اخلاق و رفتار بد و زشت است، یعنی کودک در این مرحله نه دروغ بلد است نه بی‌رحم است نه حسود و مجرم، بلکه بعداً این ملکات را از والدین و محیط اجتماعی خود یاد می‌گیرد، یعنی تلقین و رفتار پدر و مادر در تربیت کودک تأثیرگذار است. (حسنی، ۱۳۸۹: ۲۰۵). کودکان بواسطه صلاح و درست‌کاری پدرانشان حفظ می‌شوند. (تفسیر العیاشی، ج ۲: ۳۳۷). با توجه به حساس بودن دوران کودکی و اثرپذیری مثبت و منفی او از محیط خانواده دین اسلام برای تربیت سالم و جلوگیری از آسیب‌پذیری کودکان آموزه‌ها و معیارهای را برای خانواده اسلامی بیان نموده‌اند (حسینی، ۱۳۹۶: ۸۴).

روان‌شناسان تأثیر این نهاد خانواده را به اندازه‌ای اهمیت داده اند که از آن به‌عنوان مکتب اول یاد می‌کنند. «بلوم روان‌شناس تربیتی» نقش نهاد خانواده را در تکوین شخصیت کودکان تا ۵ سالگی را ۶۵٪ می‌شناسد و این نقش‌پذیری را تا حدود ۸ سالگی ۷۵٪ می‌داند و ساخت مابقی شخصیت یعنی ۲۵ درصد باقیمانده را متأثر از سایر نهادهای اجتماعی، از جمله جامعه، مدرسه و مکتب و بازمه خانواده می‌داند. (عصاره، ش ۲۲۹، ۱۳۹۴: ۱۶). پس پدر و مادر باید، در درستکاری و کجروی فرزندان نقش مهم و اساسی دارد، اگر پدر و مادر رفتار و گفتار خوب و مورد پسندیده داشته باشد، یقیناً در فضای خانه الگوی و هم‌نشینی خوبی برای فرزندان خواهد بود، ولی در صورت که پدر و مادر هنجارشکن و تبهکار باشد معمولاً فرزندان هم متأثر از رفتار و گفتار ناپسند پدر و مادر می‌شود، فرزندان همه هنجارشکنی‌های پدر و مادر را پس از دیگری انجام می‌دهد.

ب) انتخاب مکتب و دوستان مناسب

با توجه به این‌که عوامل خطر و عوامل حمایتی کودک، هر دو ناشی از خصوصیات شخصی و یا از مکان‌های اصلی جامعه‌پذیری شدن، فرد می‌شود که مکان‌های اصلی و تأثیرگذار بر شخصیت کودک عبارت‌اند از: خانواده، مکتب، گروه‌های همسالان، محیط محلی و رسانه‌ها (متولی زاده، ش ۲، ۱۳۸۶: ۱۳۹). در اینجا نقش معیار انتخاب مکتب و گروه همسالان و کسانی که با کودک در این شرایط حساس ارتباط دارند بیان می‌گردد.

۱ - مکتب و مدرسه

نخستین محیطی که بعد از خانواده کودک در آن به طور رسمی وارد می شود مکتب است. مکتب با توجه به تدوین وظایف حقوق افراد و انتقال ارزش ها، هنجارها یکی از مراکز مهم جامعه پذیری فرد تلقی می شود (محسنی، ۱۳۸۷: ۱۳۳). مدرسه و مکتب است که به ریشه های تربیت فکری و اخلاقی خانوادگی کودک آبرسانی می کند، باورهای اعتقادی، ارزش های تربیتی و قانون-مداری کودک در اینجا تکامل می یابد، استعدادها و خلاقیت های کودک در اینجا مراحل رشد و پویای را طی می کند، کودک در اینجا با هنجارها و ارزش های بیشتری آشنا می شود، پس در قدم اول وظیفه حکومت اسلامی، مسئولین و معلمان هستند که در محتوا و متد نظام آموزشی کودکان توجه کند تا این که مکتب نقش حمایتی شان تبدیل به عامل خطر نشود، یعنی تخصص علمی توأم با تعهد دینی در جامعه اسلامی رشد نماید و تربیت کودکان در اولویت و مقدم بر آموزش باشد (آل عمران: ۱۶۴). در مرحله بعدی وظیفه والدین است که باید مکتب ای را برای فرزند خود انتخاب نماید که با تربیت فکری و اخلاقی او سازگار باشد. این سازگاری بین تربیت خانوادگی و آموزش مکتبی بسیار مهم و اساسی است که شخصیت اجتماع پذیری کودک به شکل وسیع و آشنای او با هنجارها و ارزش های بیشتر اجتماعی، در مکتب صورت می گیرد. همچنان که جامعه شناس معروف امیل دورکیم می گوید: نقش آموزش و پرورش در جامعه آن است کودکان که هنوز اجتماعی نشده است، متناسب با نظام اجتماعی بار آورده و برای سازگاری با محیط خاص اجتماعی شان آنان را به هنجارها رسوم و عادات مقتضی مجهز سازد. (هاونگی، ۱۳۹۴) پس در جامعه اسلامی آنچه مهم است هماهنگی محیط مکتب و محتوای نظام آموزشی با تربیت دینی و ارزش ها و هنجارهای اجتماعی اند. اگر کودک تربیت خانوادگی خوب داشته باشد اما محیط مکتب و استاد و همسالان و رسانه ای که با آن سرکار دارد مناسب نباشد دیگر آن تربیت خانوادگی نتیجه خوب نخواهد داد. مکتب در صورت به عنوان عامل حمایت کننده برای رشد کودکان محسوب می گردد که به وظیفه و اهداف اصلی خود عمل کند اگر مسئولین و معلمان ناکارا در محیط مکتب وجود داشته باشند که جز تبعیض، توهین و تحقیر دانش آموزان دیگر کار نکردند معلوم است که مکتب عامل ویرانگری و بزهکاری کودکان می باشد. در نتیجه نقش معیار خانواده اسلامی در انتخاب مکتب این است که باید مکتب ای را برای فرزندانش انتخاب کند تا این عامل پیشگیری از کجروی و بزهکاری اطفال گردد.

۲- معلم / آموزگار

معلم یکی دیگر از عوامل مؤثر در تربیت کودکان و نوجوانان است که در مکتب به عنوان الگو در شکل گیری شخصیت دانش-آموزان مطرح اند. معلم باید دارای صلاحیت علمی و شخصیتی (تخصص - تدین) باشد. (مهدوی، ۱۳۹۱: ص ۲۳۷). چراکه معلم با باورهای اعتقادی و معلومات علمی کودک به صورت مستقیم در ارتباط اند. از سوی دیگر در این مرحله ای از شکل گیری شخصیت و رشد کودک باورهای اعتقادی و اخلاقی در وجود او نهادینه می شود، امروزه اگر نظریه هم نشینی ساترلند در جرم شناسی مطرح است که در این نظریه بیان شده که مجرم را از راه یاددهی و ارتباط همیشگی به مرحله ای می رساند که نقض قانون برایش قانون تلقی می گردد (شجاعی، ۱۳۹۴: ۲۳۹). معلمان و اساتید فاقد صلاحیت شخصیتی (تعهد دینی) از همین دو راه کجروی فکری و رفتاری را برای دانشجویان به عنوان ارزش و حق، معرفی می کند و حق گرایی و ارزش گرایی را کجروی می پندارند، یا نظریه یادگیری و اختیار که تلفیقی از نظریه روانی (یاد گیر) و روان شناختی اجتماعی (هم نشینی افتراقی) در جرم شناسی با رویکرد گزینش عقلانی مطرح است که این نظریه از سوی رونالد ایکرز با همراهی رابرت برگس ارائه شده، کجروی را از راه تشویق و آموزش به دیگران انتقال می دهد (سلیمی، داودی، ۱۳۹۳: ۲۸۳). از دیدگاه نگارنده یادگیری کجروی تنها در کجروی رفتاری (جرائم علیه اشخاص، اموال، امنیت) خلاصه نمی شود، بلکه کجروی فکری و اعتقادی را هم شامل است. معلمان و اساتید که افکار و اندیشه ای

انحرافی (سکولار و یا قشری) دارند، اهل ریه‌اند و شبهه افگنی می‌کند و دانشجویان را نسبت به دین و اعتقادات شان به شک و تردید مواجه می‌سازند (کلینی، ج ۴، ۱۴۰۷ ق: ۱۲۱). نظریه باطل را یکی‌شان با شعار عقلانیت و آزادی اندیشه از راه تشویق و یادگیری و القای شبهات به دانش‌آموزان و دانشگاهیان انتقال می‌دهند و دیگری از راه شعار اجرای سنت رسول‌الله چنان روی اعتقادات شاگردانش کار می‌کند که امروز با انتحار و انفجار صدها جرم ضد بشری را مرتکب می‌شوند، در واقع این کارهای معلمان ناباب هستند که ترویج کجروی می‌کنند. روی این جهت است که امام (ع) فرموده: دریابید فرزندانان را قبل از این که اعتقادات انحرافی آن‌ها را مجذوب خود کند. (کلینی، ۱۴۰۷ ق: ۴۷). از طرف دیگر کسانی که این کجروی را دنبال می‌کنند شاید اقدام خود را یک گزینش عقلانی بدانند، اما در واقع خلاف عقلانی‌اند. معلمان در این نوع از کجروی برای کودکان و دانشجویان بزرگ‌ترین عامل خطر هستند که پیامدهای منفی کجروی فکری و اعتقادی بدتر از کجروی رفتاری است. گرچه کجروی رفتاری یک معلم هم در شکل‌گیری شخصیت کودک مؤثر است اگر یک معلم خانم، خودش رعایت حجاب و مقررات شرعی را نمی‌کند اولاً نمی‌خواهد که شاگردانش رعایت حجاب کند و ثانیاً اگر هم به شاگردان و دختر بچه‌های هفته‌ساله بگوید حجاب را رعایت کنید این گفتار او اثر ندارد چون بین گفتار و عملکرد او تناقض است. براین اساس است که حضرت علی (ع) برای معلم دو ویژگی مهم یعنی تخصص و تدین را بیان فرمود است، «هر که خود را پیشوای مردم نمود، باید پیش از یاد دادن به دیگران نخست به تعلیم نفس خویش بپردازد (از نگاه علمی به مقام استادی رسیده باشد تخصص و صلاحیت علمی را دارا باشد) و باید پیش از آداب کردن و آراستن دیگران به زبان، به روش و رفتار خود او را آداب و آراسته سازد (حضرت در این فراز هم تعهد دینی و هم بهترین شیوه یاد دهی را بیان می‌کند مثلاً پیش از آنکه به دیگری بگوید نماز بخوان تا رستگار شوی باید خود نماز بخواند یعنی تعهد دینی داشته باشد) و آموزنده و آداب کننده نفس خود، از آموزنده و آداب کننده مردم به تعظیم و احترام سزاوارتر است (چون پیرو هوا نیست)» (نهج البلاغه، ۴۸۰). در نتیجه پدر و مادر باید در انتخاب مکتب و استاد فرزندان‌شان توجه کند که نقش استاد در کجروی و درستکاری کودک کم از نقش خانواده نیست.

۳- دوستان و همسالان

دوستان و هم‌نشینان امروز به خاطر وجود فضایی مجازی دامنه وسیع دارند که هر کدام در تکوین شخصیت کودک و نوجوان نقش موثر دارند.

یک - دوستان حقیقی

دوستان حقیقی در مقابل دوستان مجازی عامل مؤثر دیگر که نقش حمایتی و تخریبی را در پیشگیری و کجروی کودکان دارند گروه همسالان و هم‌نشینان است که یکی از معیارهای خانواده اسلامی انتخاب نمودن دوستان و همسالان نیک و دین‌مدار است. از نگاه آموزه‌های دینی تأثیرگذاری آن در هر دو طرف (پیشگیری و جرم‌زای) محسوس‌اند. روی این مبنا است که از مجالست و هم‌نشینی با آدم‌های نا اهل و کجرو نهی شده‌اند (کلینی، ج ۳، ۱۴۰۷ ق: ۳۷۵). در مقابل از مجالست و هم‌نشینی با علماء و انسان‌های وارسته و دین‌مدار تمجید و تشویق گردیده‌اند. (کلینی، ج ۱، ۱۴۰۷ ق: ۳۹). امام علی (ع) به فرزندش امام حسن وصیت می‌کند: پسر من با اهل خیر و آدم‌هایی نیک باش تا از آن‌ها حساب گردی و از اهل شر و آدم‌های پست دور باش تا از آن‌ها نگردی (نهج البلاغه: ۴۰۲). این معیار خانواده اسلامی همه اعضای خانواده را به‌ویژه کودکان که بیشتر آسیب‌پذیرند از انتخاب دوستان ناباب و هم‌نشینی با کجروان منع کرده‌اند (الخصال، ج ۱، ۱۶۹). ولی جرم شناسان امروز تأثیرگذاری و نقش حمایتی و تخریبی آن را در پیشگیری و کجروی مورد تحلیل قرار داده‌اند. ساتر لند (۱۸۸۳ - ۱۹۵۰) از بنیان‌گذاران نظریه هم‌نشینی است که هم‌نشینی با مجرمان و کجروان را علل ارتکاب جرم بیان کرده‌اند. ایشان می‌گوید: رفتار مجرمانه آموخته می‌شود، شیوه آموختن

آن هم از راه معاشرت‌ها و هم‌نوای مستمر با گروه‌های کجروان است. شگردهای ارتکاب جرم را در اوضاع و احوال مختلف کودکان و یا افراد بزرگ که با آن‌ها هم‌نوا شده‌اند از کجروان می‌آموزند و حتی در نگرش و بینش او از راه یاد دهی و یادگیری تغییر ایجاد می‌کند که شخص به این خاطر بزهکار می‌شود که نقض قانون به‌عنوان قانون مطلوب و قانون‌مداری به‌عنوان نقض قانون و نامطلوب قلمداد می‌شوند، گمان می‌کند که کار نیک‌انجام می‌دهد (شجاعی، ۱۳۹۴: ۲۳۸). هرچه این مراودت‌ها و هم‌نشینی‌ها با گروه‌های هنجارشکن بیشتر و صمیمی‌تر باشند به‌ویژه برای نوجوانان و کودکان اثرپذیری و آسیب‌رسانی‌شان عمیق‌تر می‌گردد. (سلیمی، دیگران، ۱۳۸۸: ۶۴). چراکه این هم‌نوای با گروه‌های هنجارشکن آن‌چنان او را تحت تأثیر قرار می‌دهد که اعمال کجروی و نابهنجارش را در حساب اعمال خوب و هنجارها می‌گذارد و گمان دارد که رفتار من هم‌نوا با هنجارها و ارزش‌های پذیرفته‌شده جامعه است. همچنان که دوستی با شیطان نیز این تأثیرگذاری را دارد و در بعضی‌ها چنان نفوذ پیدا می‌کند که گمان می‌دارد که پیروی از شیطان راه هدایت‌اند قرآن این حقیقت را چنین فرموده: جمعی را هدایت کرده و جمعی (که شایستگی نداشته‌اند)، گمراهی بر آن‌ها مسلّم شده است. آن‌ها (کسانی هستند که) شیاطین را به‌جای خداوند، اولیای خود انتخاب کردند و گمان می‌کنند هدایت یافته‌اند. (اعراف: ۳۰). بر اساس این تأثیرات منفی است که در معیارهای خانواده اسلامی در انتخاب دوست و هم‌نشینی بیان گردیده که هم‌نشینی و همراهی با ده گروهی از انسان‌ها را ممنوع شده‌اند، (مروجی طبسی، ۱۳۸۳: ۱۵۳). زیرا که دوستی با آن‌ها احتمال ایجاد خطر می‌کند نه تنها برای کودکان بلکه بزرگان را هم شامل است.

6

دو- دوستان فضای مجازی

مقصود از دوستان فضایی مجازی همان کسانی است که از طریق رسانه‌های صوتی، تصویری و سایت‌های اینترنتی انسان با آنها در ارتباط‌اند و نقش این دوستان و هم‌نشینان کم‌تر از دوستان و همسالان حقیقی نیستند. عده از محققان جنبه مفید و مثبت فضایی مجازی، مطبوعات و رسانه‌ها را متذکر شدند، یعنی رسانه نقش سازنده و ویژه‌ای در جامعه‌پذیری، یادگیری، انتقال ارزش‌ها، شکوفاشدن استعدادها، مخاطبان دارند (بیابانی، ش ۲، ۱۳۹۲: ۳۵). ولی اکثر از محققان شبکه‌های مجازی، مطبوعات و رسانه‌های را به‌عنوان مؤثرترین سلاح بزهکاری نام بردند و رابطه مستقیم عضویت با شبکه‌های اجتماعی، مطبوعات و رسانه‌ها را با جرم و بزهکاری به ثبوت رسانده‌اند به دلیل جنبه‌های جرم‌زا و غیراخلاقی بودن آن، محققان آن را به‌عنوان مدرسه و مکتب برای آموزش قتل، آدم‌کشی، سرقت و به‌طور کلی بزهکاری نام برد است به‌ویژه عامل اساسی افزایش بزهکاری در میان کودکان و نوجوانان دانسته شده‌اند. (صوفی آبادی، ش ۸۴، ۱۳۸۹: ۴۳). کنفرانسی که در سال ۲۰۰۱ در پارس در زمینه عدالت کیفری جوانان برگزار شد اولین دلیل رشد سریع بزهکاری جوانان در اروپا را قرار داشتن وسیع کودکان در معرض خشونت از طریق رسانه‌های گروهی اعلام کرد، بر اساس تحقیقات انجام‌شده در سال ۲۰۰۱ یک کودک آمریکایی تا هنگام اتمام دوره تحصیل ابتدای بیش از یکصد هزار رفتار خشونت‌آمیز از جمله تجاوز جنسی و حمله و حدود ۸ هزار قتل را در شبکه تلویزیون مشاهده می‌کند. روابط جنسی زودرس یکی از مهم‌ترین خطرات است که در این زمینه رسانه و سایت‌های اینترنتی سکسولوژی بیشترین نقش را دارد، در امریکا بیش از دوسوم برنامه‌های تلویزیونی به شکلی دارای محتوای جنسی‌اند. این هرزه‌نمایی تأثیر مشخصی در گرایش کودکان مستعد ۱۳ تا ۱۹ ساله به رفتارهای ضداجتماعی دارد. (مهدوی، ۱۳۹۱: ۱۳۴۶). ولی باید گفت که رسانه هم عامل حمایتی و هم عامل تخریبی دارند رسانه‌ها به‌مثابه سلاح و شمشیر دولبه‌ای است که از آن اگر برای دفع دشمن استفاده شوند مفید و وسیله پیشرفت و ترقی جامعه می‌باشد، اگر جنبه‌های منفی‌شان برای کاربران غلبه کند، خودش قربانی سلاح خود می‌گردد. کودک چون درک لازم را ندارد، بنابراین جنبه منفی و بزهکاری آن غلبه می‌کند به این دلیل رسانه به‌عنوان مکتب‌ای آموزش جرم و سلاح بزهکاری‌اند. پس

خانواده اسلامی باید در این نوع از هم‌نشینیان و دوستان فرزندان هم توجه کند به‌ویژه تلویزیون که برای همه امکان دسترسی دارند و کودکان هم با آن در آغاز زندگی زیاد در ارتباط‌اند. باید نوع کارتی‌ها و برنامه‌ها دیگری آن را مواظب بود.

نتیجه‌گیری

باتوجه به فطری بودن الگوگیری و تأثیرگذاری هم‌نشینیان در انسان، و نقش موثر این دو مولفه در عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی، می‌توان گفت که انسان بویژه در دوران کودکی و نوجوانی، بیشتر متأثر از تقلید و الگوگیری‌های احساساتی و عاطفی در تمام امور مادی و معنوی، درستکاری و تبهکاری است، تقلید عاطفی معمولاً بدور از تفکر و تعقل است با هر که بیشتر در ارتباط بود بیشتر از آن متأثر می‌شود، این که ساترلند جرم‌شناسی امریکایی نظریه هم‌نشینی و یادگیری را در راستای ارتکاب جرم بیان کردن، براساس همین ویژگی انسان است، با هر که در ارتباط بود، از آن متأثر می‌شود، پس از دیدگاه آموزه‌های دینی و یافته‌های جرم‌شناسی هم‌نشینیان مانند پدر، مادر؛ دوستان و هم‌صنفان در درستکاری و کجروی هر فرد موثر است، زیرا پیامبر اسلام (ص) فرمود: مرد در دین و کش دوستان و هم‌نشینیان خویش است، یعنی اگر با خوبان در ارتباط است خوبی‌ها را تقلید می‌کند، اگر با مجرمان و کجروان در ارتباط است، کجروی و تبهکاری را یاد می‌گیرد، نتیجه تحقیق این می‌شود، که در انتخاب دوست و معاشرت‌ها باید مواظب بود، از معاشرت کردن و طرح دوستی دادن با افراد آلوده و کجرو پرهیز شود، براساس آموزه‌های دین اسلام معاشرت، دوستی و هم‌نشینی با ده گروه ممنوع اعلام شده است:

- ۱ - دروغ‌گو: که همانند سراب است دور را نزدیک نشان می‌دهد.
- ۲ - فاسق و بدکاران: که انسان را به لقمه نان یا کمتر از آن فروشند.
- ۳ - بخیل: هنگام که انسان به او نیاز داشته باشد او رها می‌کند.
- ۴ - قاطع رحم: که خدای متعال او را در سه جای از قرآن مورد لعن قرار داده است.
- ۵ - فاجر: همانند درختی است که برگش سبز نمی‌گردد و زمین است که گیاهش آشکار نمی‌شود.
- ۶ - بدزبان: فریب‌کاری است که زبانش (به علت گناه) مهرشده و اندام و جوارحش علیه او شهادت می‌دهد.
- ۷ - جاهل: نحس و بی‌برکت است.
- ۸ - فرومایه: که معاشرت با او سبب پستی و حقارت می‌شود.
- ۹ - اشرار: که همانند شمشیر آخته و برهنه‌ای است که جلوه زیبا دارد ولی اثرش زشت و نازیباست.
- ۱۰ - احمق: که می‌خواهد سود برساند، به دلیل حماقت زیان می‌زند.

منابع

۱. ابن ابی‌جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیة - قم، ج ۱، چاپ: اول، ۱۴۰۵ ق.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، جامعه مدرسین، ۱۳۶۲.
۳. آذریان قهفرخی، مرتضی، بررسی نظریه تأثیر تقلید بر رفتار اجتماعی گابریل تارد، کنفرانس ملی فقه حقوق و روانشناسی، ۱۳۹۵.
۴. بحرانی، سید هاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن - قم، چاپ: اول، ۱۳۷۴ ش.

۵. جرج ولد توماس برنارد جفری اسنیپس، ترجمه: علی، شجاعی، جرم شناسی نظری، سمت، تهران، چاپ هشتم، ۱۳۹۴.
۶. حسنی، سعدالله، نقش باورهای دینی در اصلاح فرد و جامعه، بوستان کتاب، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
۷. حسینی، محمدصادق، نقش معیارهای خانواده اسلامی در پیشگیری از جرم، دانشگاه بین المللی اهل بیت، ۱۳۹۶.
۸. دانش، تاج زمان، مجرم کیست جرم شناختی چیست، ۱۳۸۸.
۹. سلیمی، علی، داوری، محمد، جامعه شناسی کجروی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ پنجم، ۱۳۹۱.
۱۰. سلیمی، علی، و دیگران، هم‌نشینی و کجروی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۱۱. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه (للصبحی صالح) - قم، چاپ: اول، ۱۴۱۴ ق.
۱۲. شعیری، محمد بن محمد، جامع الأخبار (للسعیری) - نجف، چاپ اول، بی تا. ص ۱۲۳.
۱۳. عصاره، علیرضا، خانواده صله رحم و سلامت روانی، پیوند، ۱۳۹۴، شماره ۲۲۹ - ۲۳۰.
۱۴. عیاشی، محمد بن مسعود، تفسیر العیاشی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۰ ق.
۱۵. غلام حسین، بیابانی، نقش رسانه در پیشگیری از جرم، مجله رسانه، سال بیست چهارم، ۱۳۹۲، شماره ۳، ص ۳۵.
۱۶. فروید، روان شناسی رشد، هالی کتاب، فصل هشتم، بی تا.
۱۷. کلینی، محمد ابن یعقوب، أصول الکافی، ترجمه کمره‌ای، ایران؛ قم، چاپ: سوم، ۱۳۷۵.
۱۸. کی نیا، مهدی، مبانی جرم شناسی، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دهم، ۱۳۹۴.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط-الإسلامیة)، تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.
۲۰. متولی زاده، نفیسه، نایینی، پیشگیری رشدمدار - زودرس - مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، ۱۳۸۶، شماره ۲.
۲۱. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار (ط - بیروت)، بیروت، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق.
۲۲. محسنی، رضاعلی، نقش جامعه پذیری کودکان و دانش آموزان در پیشگیری از بزهکاری و کجروی اجتماعی، فصل نامه خانواده و پژوهش، سال دوم، ۱۳۸۷.
۲۳. محسنی، فرید، جرم شناسی، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۴.
۲۴. محسنی، محمد آصف، معجم الأحادیث المعتمره، ج ۱، قم: دارالنشرالآدیان، دوم، ۱۳۹۴.
۲۵. محمود، صوفی آبادی، در آمدی بر نقش و تأثیر مطبوعات در پیشگیری از جرم، ماهنامه دادرسی، سال چهاردهم، ۱۳۸۹، شماره ۸۴، ص ۴۳.
۲۶. مروجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت، بوستان کتاب، چاپ دوازدهم، ۱۳۸۳.
۲۷. مصباح یزدی، محمد تقی، نقش تقلید در زندگی انسان، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، چاپ ششم، ۱۳۹۱، ص ۳۲.
۲۸. مفید، محمد بن محمد، الإختصاص، ایران؛ قم، چاپ: اول، ۱۴۱۳ ق.
۲۹. مهدوی، محمود، پیشگیری از جرم (رشدمدار)، تهران، سمت، چاپ دوم، ۱۳۹۱.
۳۰. مهدیان، محمد جعفر، مبانی و اصول تعلیم - تربیت، انتشارات ساولان، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
۳۱. میرخلیلی، سید محمود، پیشگیری وضعی از بزهکاری، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۸.

۳۲. هاونگی، حسین، نقش آموزش و پرورش در توسعه امنیت اجتماعی، چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایران - پیشرفت، (پیشرفت ایران گذشته، حال، آینده)، سی ام و سی یکم اردیبهشت ماه، ۱۳۹۴.

آیات و روایات

۱. لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ. (الأحزاب ۲۱)
۲. أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمُ افْتَدَى قُلٌّ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (الانعام ۹۰)
۳. يَا أَبَتِ إِنَّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا (مريم ۴۳)
۴. «أَنَّ لِلْعَوَامِ أَنْ يَقْلُدُوا مَنْ كَانَ تَارِكًا لِهَوَاهُ مَطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ». البرهان في تفسير القرآن - قم، چاپ: اول، ۱۳۷۴ ش.
۵. وَ قَالَ صَ كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ حَتَّى يَكُونَ أَبُوَاهُ يَهُودَانِهِ وَ يَنْصَرَانِهِ وَ يُمَجْسَانِهِ. ابن أبي جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیة - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۵ ق. ج ۱، ص ۳۵.
۶. عن أبي جعفر و أبي عبد الله قالا يَحْفَظُ الْأَطْفَالَ بِصَلَاحِ آبَائِهِمْ. تفسير العیاشی، ج ۲، ص ۳۳۷.
۷. وَ يَزَكِّيهِمْ وَ يَعْلَمُهُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَ إِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفَى ضَلَالٍ مُبِينٍ (آل عمران آیه ۱۶۴)
۸. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ: إِذَا رَأَيْتُمْ أَهْلَ الرَّيْبِ وَ الْبِدْعِ مِنْ بَعْدِي، فَأُظْهِرُوا الْبِرَاءَةَ مِنْهُمْ، كَافِي (ط - دار الحديث)، ج ۴، ص ۱۲۱.
۹. «بادروا أولادكم بالحديث قبل أن يسبقكم إليهم المرجئة»، الكافي، ج ۶، ص ۴۷.
۱۰. «و قَالَ عَلِيٌّ عَلَى مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا. [فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْدَأَ] فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ وَ لِيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسِيرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَ مَعْلَمُ نَفْسِهِ وَ مُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْإِجْلَالِ مِنْ مُعَلِّمِ النَّاسِ وَ مُؤَدِّبِهِمْ» نهج البلاغه (للصباحي صالح)، ۴۸۰ [۷۱] ۷۳، ص ۴۸۰.
۱۱. يَا بُنَيَّ إِنَّهُ مَنْ يَصْحَبْ قَرِينَ السَّوِّءِ لَا يَسْلَمْ. الاختصاص، ص ۳۳۷.
۱۲. (أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ: لَا تَصْحَبُوا أَهْلَ الْبِدْعِ وَ لَا تَجَالِسُوهُمْ فَتَصِيرُوا عِنْدَ النَّاسِ كَوَاحِدٍ مِنْهُمْ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ وَ قَرِينِهِ. كَلِينِي، الكافي، (ط - الاسلاميه) ج ۳، ص ۳۷۵).
۱۳. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مُجَالَسَةُ أَهْلِ الدِّينِ شَرُّ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ. الكافي (ط - الإسلاميه)، ج ۱، ص ۳۹.
۱۴. يَا بُنَيَّ... قَارِنُ أَهْلِ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ وَ بَايِنُ أَهْلِ الشَّرِّ تَبَيَّنْ عَنْهُمْ. نهج البلاغه (للصباحي صالح) ص ۴۰۲.
۱۵. عن الصادق..و لَا تَصْحَبِ الْفَاجِرَ فَيُعَلِّمَكَ مِنْ فُجُورِهِ. الخصال، ج ۱، ص ۱۶۹.
۱۶. فَرِيقًا هَدَى وَ فَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ (الأعراف آیه ۳۰).